

Пятро ЖАЎНЯРОВІЧ

...чытайма Караткевіча
па-беларуску!..

Няўдалае прызямленьне «Хрыста» ў Санкт-Пецярбурзе

Што такое пераклад твору? Пераказ зьместу на іншай мове? Перастварэньне? Суаўтарства перакладчыка і мастака слова?

Адказ на гэтыя няпростыя пытаньні вымагае глыбокага пранікненьня ў творчую майстэрню перакладчыка, у найвышэйшай ступені грунтоўна забясьпечаную веданьнем дзвюх сістэмаў, якімі і зьяўляюцца мова арыгінала і мова перакладу. Акрамя таго, узяўшы на сябе смеласьць працаваць з канкрэтным творам, перакладчык вымушаны заглыбіцца ў канцэптальны сьвет мастацкай тканіны, перадаць жывое дыханьне часу, захаваць стылістычныя асаблівасьці тэксту.

Яшчэ большая адказнасьць паўстае падчас перакладу твораў класічнай літаратуры, да ліку якіх бясспрэчна належыць раман Уладзіміра Караткевіча «Хрыстос прызямліўся ў Гародні». Беручы пад увагу тое, што мовай перакладу стала руская – ня толькі прыналежная да адной усходнеславянскай падгрупы моваў і з гэтай прычыны блізкая да беларускай, але

і адна з самых пашыраных перш за ўсё на прасторы СНД, можна зразумець той цяжар, які паспрабаваў узваліць на сябе перакладчык Аляксандр Сурнін. Ён у пасьяслоўі «Слово от переводчика...» прызнаецца: «Думаю, можна ўявіць, якую складаную і адказную задачу я паставіў перад сабой, узяўшыся за пераклад «Хрыста», а калі я сам гэта ўсвядоміў, было позна – працэс пайшоў». Мяркуем, што як ніколі ня позна пачынаць нейкую працу, так ніколі ня позна яе спыніць, бо высакародныя мэты не заўсёды прыводзяць да пажаданага выніку, на карысьць чаго сьведчаць і шматлікія непрадбачаныя грамадскія ўзрушэньні, выкліканыя непрадуманымі некастрычанымі некаторых палітычных ідэалістаў.

Караткевіч сам перакладаў і паэзію, і драматургію, і прозу, напісаў рэцэнзіі на пераклады твораў Байрана, «Фаўста» Гётэ, на зборнік перакладаў «Далягляды» і залічваў перакладчыцкую дзейнасьць да своеасаблівага віду літаратурнай творчасьці. Выказаўся пісьменьнік і наконт перакладаў сваіх твораў: «Пераклады заўсёды некалькі страчваюць сакавітасьць твору. На мой погляд, іх павінны рабіць людзі ня толькі аднолькавыя па майстэрстве, але і па духу. Таму добрых перакладаў мала».

Праца над перакладам названага твору – вельмі складаная рэч, пры гэтым недастаткова толькі валоданьня абедзьвюма мовамі, а патрэбны рознакаковыя веды з гісторыі, географіі, тэалогіі, этнаграфіі, фальклору, літаратуразнаўства і г. д. Не выпадкова Валянціна Шчадрына, перакладчык на рускую многіх праявітых твораў У. Караткевіча (у т. л. раманаў «Каласы пад сярпом тваім», «Чорны замак Альшанскі», апавесьці «Дзікае паляваньне караля Стаха», «Зброя» і інш.), не ўзяла на сябе адказнасьці перакладаць «Хрыста». Упершыню пераклад рамана на рускую мову, вельмі скарочаны і не зусім удалы, быў апублікаваны ў № 11–12 часопісу «Нёман» за 1966 г. Варта нагадаць, што ў той час над перакладчыкам Навумам Кісьлікам, у дадатак да ўсяго іншага, вісеў і ідэалагічны меч – атэістычны, які не садзейнічаў паўнаважнай працы з творам. Сёньня ж гэты меч ня толькі не перашкаджае, а нават дапамагае перакладчыку (вазьміце хаця б шматлікія кнігі і фільмы на біблейскія тэмы і пра хрысьціянскія каштоўнасьці).

* * *

Раман «Хрыстос прыземліўся ў Гродно» выдадзены ў Санкт-Пецярбурзе выдавецтвам «Амфора» ў гэтым годзе. Нават падчас першага знаёмства з кнігай (звычайнага перагортваньня старонак) узнікае два пытаньні. Сьведомы выбар Караткевіча нумарацыі разьдзелаў рымскімі лічбамі перароблены перакладчыкам альбо выдавецтвам: у перакладзенай кнізе выкарыстаны арабскія, якія пачалі выкарыстоўвацца ў Еўропе толькі з канца XV ст. і ў XVI наўрад ці маглі шырока распаўсюдзіцца на тэрыторыі Беларусі. Назва рамана ўтрымлівае найменшае гораду, якога не існавала ў XVI ст. (Горадзен, Горадня, Гародня, а не *Гродно*).

Далейшае чытаньне рамана выклікае ўжо не пытаньні, а неўразуменьне: няўжо такое магчыма? Як здарылася так, што «сыры», не адрэдагаваны сьпецыялістамі, ня вычытаны знаўцамі беларускай і рускай моваў тэкст мог трапіць на паліцы кнігарняў? У рускамоўным рамана адсутнічае менавіта сістэма – лексічны паралелізм, абавязковы ў перакладным творы і таму найбольш дзейсны з мэтай захаваньня зьместу і аўтарскай канцэпцыі.

Дзеся справядлівасьці трэба сказаць, што А. Сурнін ўсё ж такі заўважае некаторыя стылістычныя хібы арыгіналу і спрабуе іх ліквідаваць. Лічым, мела падставы Алена Васілевіч на наступнае меркаваньне: «Фантасмагорыя самых неверагодных праяваў і вобразаў сядлала яго [Караткевіча. – П. Ж.] уяўленьне, і яно, як дзікае паляваньне караля Стаха, неслася, неслася, імчала наперад, не прыпыняючыся і не аглядаючыся, не зьвяртаючы ўвагі ні на што на сваёй дарозе... Таму, напэўна, не выпадкова, што пры ўсёй сваёй такой красамоўнай выразнасьці,

мастацкае палатно Караткевічавай прозы часам не, не дый спыніць зрок на моўнай хібе, здзівіць недакладнасьцю, а часам і вельмі прыблізнай псіхалагічнай характарыстыкай». І перакладчык, напрыклад, разнастаіць афармленьне фразы ў дыялогах, прапануючы замены неабгрунтавана пашыранаму ў пісьменьніка дзеяслову маўленьня *сказаць*, зьмяняе парадак словаў у сказах з няўдала выкарыстанымі займеньнікамі 3-й асобы (*ён, яна, яно, яны*). Але ня гэта становіцца вызначальным для перакладу.

* * *

Пачнём з таго, што ў пераважнай большасьці перакладных твораў онімы (антрапонімы, тапонімы, гідронімы і інш.) па магчымасьці захоўваюцца бяз зьменаў (выкарыстоўваецца так званы фанетычны ўзровень перакладу). Калі б было па-іншаму, то мы маглі б вычытаць, да прыкладу, назву расейскага гораду Севераморск як Паўночнаморск. Перакладчык тут знаходзіцца нібы пасярэдзіне агульнапрынятай плыні, зьмяняючы такія лексемы на свой густ: з аднаго боку, *Менска і менские, Смалянах і смаллянских, Юрась, Ильюк, Жигмонт, Цыкмун*, з другога – *Гродно (аўт. Гародня), Гроднічанку (аўт. Гараднічанку), Новогрудок (аўт. Наваградак), логойскіх (аўт. лагожаскіх са зноскай лагойскіх), Кіпріян (аўт. Цыпрыян), Ус (аўт. Вус), Иоанновой голубятні (аўт. Янавай галубятні), Явтуху (аўт. Аўтуху), Фаддеем (аўт. Тадзем)*, у выніку чаго парушаецца паралелізм арыгінальнага і перакладнага тэкстаў.

Падобнае сустракаецца практычна на працягу ўсяго рамана ў дачыненні і да іншых лексемаў. Так, напачатку перакладчык замяняе *магнат, магнаткі, магнатства* на *господин, господский, господа, знать* (с. 31, 32, 36, 42, 46...), а на с. 67 быццам спяхопліваецца і выкарыстоўвае ўжо *магнат*; адразу, на с. 8, чытаем, што «Караткевічавы» цмокі *вымерли*, а потым, на с. 10, – *громадина... сдохла* (аўт. двойчы *здохнуць*).

Шматлікія гістарызмы недаравальна зьмененыя перакладчыкам, як бы асучасненыя: яны ў «Хрысьце» выконваюць вызначальную ролю ў захаванні гістарычнай праўды і каларыту эпохі. Да прыкладу *лаўнікі, радцы, ратнікі, копны суд, лаўнічы суд...* адвольна перакладзеныя як *присяжные, советники, выездной суд, думский суд...* Адсутнічае аднастайнасьць у перакладзе лексемы *капліца*. У большасьці выпадкаў выбіраецца *капелла* (с. 34, 35, 39, 56...), што ня можа быць прынята хаця б з прычыны аднесенасьці значэньня гэтага слова толькі да каталіцкай (англіканскай) архітэктуры (гл. «Словарь русского языка»¹, т. 2, с. 28), а ў рамана фігуруе таксама і праваслаўная. Выбар перакладчыка павінен быў бы спыніцца на слове *часовня* (т. 4, с. 653: ЧАСОВНЯ. Небольшое церковное здание без алтаря), што ён і робіць на с. 76 (*с часовенкой*, аўт. з *каплічкай*), але ў гэтым выпадку, магчыма, з-за боязі ўтварыць памяншальную форму ад сваёй *капеллы*.

Незразумела таксама, чаму перакладчык з *гакаўніцы* робіць *тицаль* (с. 137) або *дубину* (с. 593), чаму *доўбні* ператварае то ў *молоты* (с. 63), то ў *дубінкі*, якімі (што вельмі сумніўна ў дачыненні менавіта да *дубінак!*) *несподручно было действовать в тесноте* (с. 80), чаму нівельнае разнастайныя найменьні іншай зброі, у прыватнасьці татарскай.

У рамана пісьменьнік выкарыстоўвае лексемы *манах і мніх, хлоп і плебей*. Перакладчык жа, звужаючы лексічную разнастайнасьць рамана, зьмяняе *мніха і плебея* на *монаха і хлопа* зусім без падставы, бо руская мова мае ў сваім арсенале гэтыя лексемы: «мних, *уст.*» (т. 2, с. 280) і «плебей, *ист.*» (т. 3, с. 137), а стылістычныя паметы якраз дарэчы. Тое ж можна канстатаваць і ў адносінах да назоўніка *змій*,

¹ Словарь русского языка: в 4 т. – М.: Русский язык, 1985–1988. Далей спасылкі на тлумачэньне рускіх словаў падаюцца з гэтага выданьня.

які замяняецца *змеем*. Такі падыход зусім неапраўданы, бо перакладчык ужо і так замяніў беларускіх *цмокаў* на тых жа *змеяў*, а ёсьць яшчэ *змеі-паўзуны!*

Удумлівы чытач на с. 44. абавязкова сутыкнецца з фразай *могут поймать панские науки*. Зусім неідэнтэчны пераклад з-за няведання гістарычных рэаліяў, дзе пад Сурнінай субстантыўнай метафарай *науки* можна разумець каго заўгодна. Аўтарскі тэкст: *могуць спаймаць панскія паюкі*. Перакладчыку трэба было пакінуць *паюкі*¹ і даць зноску: «¹Паюк – личный страж магната, служба, солдат придворной гвардии». Той жа *паюк* на с. 66 ператварыўся ў *глашатая!*

Рада перакладзеная А.Сурніным як *совет, чуга* – як *кафтан*. Але дастаткова зазірнуць у тэкст раману «Каласы пад сярпом тваім» у перакладзе В.Шчадрыной і заўважыць, што гэтыя словы пакінутыя без перакладу і нават бяз зноск.

На першы погляд можа здацца, што сказ на с. 32 *Тут хоть поштучно покупай, хоть горстью* нічым асаблівым не вызначаецца. Але гэта толькі да таго моманту, пакуль не зазірнеш у арыгінал – *Тут хочаши бэркаўцам купляй, хочаши – жменяй*. Якраз *бэркаўцам* – зусім не *поштучно*, бо гэта мера вагі была распаўсюджаная і на расейскай тэрыторыі і складала аж дзесяць (!) пудоў (гл. т. 1, с. 80).

* * *

Адчуваецца павярхоўнае веданьне перакладчыкам беларускай мовы, што найбольш яскрава выяўляецца, у прыватнасьці, тады, калі немагчыма знайсці адпаведнае слова ў перакладным слоўніку. Прааналізуем наступныя прыклады.

На с. 8. знаходзім *преподобный Амброзий Куцеянский*, аўт. *преподобны Амбражэй Куцеянскі*. Няведаньне перакладчыкам існаваньня Аршанскага Куцеінскага Богаўленскага манастыра і друкарні пры ім выклікала жахлівае напісаньне і, адпаведна, пачварнае вымаўленьне ў рускай мове [куцэянск’и], дзе гук [ц] – зацьвярдзелы (атрымалася, што прыметнік *Куцеянский*, верагодна, утвораны ад *куцьи*). Правільны пераклад: *преподобный Амброзий [Амбражэй] Кутеинский [Кутеянский]*».

На с. 32. – *Болела с похмелья голова: вчера хороши помоллись богу Борцу, которому деревенские жители и поныне ставят в жертву возле свепетов¹ березовик и разбавленный водою мёд, имя которого при отцах духовных вымолвить – спаси и помилуй нас, Пан Иисус*. Зноска: ¹Свепет – пчелиный рой. Аўтарскі тэкст: *Балела з пахмелья галава: учора добра памаліліся богу Борцу, якому па вёсках і дагэтуль ставяць у ахвяру ля сьвепетаў¹ бярозавік і разьведзены вадою мёд, імя якога пры айцах духоўных вымавіць – зьлітуйся і ўратуй нас, пан Езус*. Зноска: ¹Сьвепет – борць, або пчаліны бортны рой. Няведаньне перакладчыкам зафіксаванага ў рускім слоўніку слова **БОРТЬ**. *Устар.* (Т. 1, с. 109) і зьмена аўтарскай зноскі выклікала недарэчнае напісаньне імя паганскага бога: *Борец* (дав. склон – *Борцу*), хаця неабходна было – *богу Борцю*.

Недасьведчанасьць ва ўласнабеларускім дзеяслоўным кіраваньні выявілася на с. 46 у сказе *Это же подумать только, в какие драгоценные вещи вырядились люди!* Аўтарскі сказ мае выгляд *Гэта ж падумаць толькі, на якія каштоўныя рэчы ўзьбіліся людзі!* Правільны пераклад: *Это же подумать только, какими драгоценными вещами разжались люди!*

На с. 50. – *Вот китац¹*. І там жа ў зносцы: «*Китац – ...*», на с. 137 – «*китацу*». Размова тут вядзецца пра зьняважлівую мянушку мужыкоў, якіх клікалі «кіпаць» (бо, відаць, пазногці брудныя, як у зьвяроў кіпці, кіпцікі). Такім чынам, па-руску напісаньне мянушкі – *китать, китатю*.

На с. 114. – у зносцы: ¹«*большой бабой*» *Циотой*. Аўтарскі тэкст у зносцы: ¹«*вялікай бабай*» *Циоцяй*. Безумоўна, правільнае напісаньне імя багіні плоднасьці па-руску – «*Тиотей*» (тв. склон).

На с. 117. – *мимо могилки*. Аўтарскі тэкст: *паўз могількі*; с. 609. – *почти за-*

брошенные, деревенские могилки. Аўтарскі тэкст: *амаль закінутыя, вясковыя магількі*. Памылковы пераклад, бо ў аўтара ня множны лік назоўніка *магілка* (тады множны лік быў бы *магілкі*), а *магілкі* як *кладбішце*. Падобная недарэчнасьць пашыраная ва ўсім тэксьце.

* * *

Значнае месца «Хрыста» ў беларускай літаратуры вынікае ня толькі з агульна-началавчасыці створаных Караткевічам вобразаў, але і з глыбокага пранікненьня ў нацыянальную карціну сьвету беларусаў і выяўленьне яе праз паводзіны і ўчынкі персанажаў. Беларускаясьць рамана падмацоўваецца мовай арыгіналу, захаваньнем раней названых онімаў, гістарычных рэаліяў, а таксама ўзнаўленьнем этнаграфічных малюнкаў, фактаў рэчаіснасьці, апісаньнем побыту, заняткаў народу і г. д. Як жа перакладчык захаваў гэту «беларускасьць»? Зноў толькі некалькі прыкладаў.

С. 13. – *из города домой*. Аўтарскі тэкст: *з гораду ў засьцецак*. Перакладчык ня змог вырашыць задачу перакласыці беларускае слова *засьцецак*. Гэты гістарызм неабходна было пакінуць бяз зьменаў з абавязковай зноскай, бо рускае *застенок* будзе асацыявацца з месцам катаваньня або турмой (т. 1, с. 575). Правільны пераклад: *из города в застенки*¹. Зноска: «¹ Застенок (белорус.) – небольшое сельское поселение мелкой шляхты».

С. 45. – *И все эти гончары...* Можна было б пагадзіцца з пачаткам сказа, каб у Караткевіча не было так: *І ўсе гэтыя магеричькі...* Перакладчык не разумее слова *магерка* і замяняе *магеричькі* на *гончары*, толькі чаму менавіта яны, а не *медаврыці стэльмахі*? Патрабуецца захаваньне пачатку сказа: *И все эти магеричькі!*...» з адпаведнай зноскай: «¹ Магершчыкі – изготовители магерок (войлочных шапок)».

С. 47. – *Через плечо – козий чехол с большой дудой*. Аўтарскі тэкст: *Цераз плячо – казінья мяхі вялізнай дуды*. Перакладчык ня ведае канструкцыі *дуды* (па-руску лепш – *вольнікі*) і робіць аўтара раману такім жа недасьведчаным. Правільны пераклад: *Через плечо – козы мехи огромной вольники*. На с. 65 знаходзім і такое: *ритуальных песнопений*. Так перакладзена Караткевічава *лэрных сьпеваў* замест *песнопений под лиру*.

Штосьці падобнае атрымалася і з *батлейкай, батлечнікамі*, якія перакладзены на с. 65, 66 як *раёшнік, раёшнікі*, што зусім не адпавядае праўдзе, бо ў «Словаре...» (т. 3, с. 582) знаходзім: «РАЁК. Вид народного зрелища на ярмарках 18–19 вв. – ящик с отверстиями, снабженными увеличительными стеклами, через которые зрители рассматривали вращающиеся внутри картинки...», а гэта падобна да батлейкі толькі наяўнасьцю скрыні, ды яшчэ і час перанесены на два стагоддзі наперад (і ў гэтым выпадку трэба рабіць зноску).

С. 46. – *заквасил последнюю горсть муки и намазал шкуру с порченого бока*. У чытача адразу ўзьнікае пытаньне: навошта Зянону намазваць папсаваную шкуру, няўжо яна ад гэтай рошчыны стане якаснай? Або мужык упершыню сутыкнуўся з апрацоўкай шкураў і нічога пра гэта ня ведае, або тое ж самае можна сказаць пра аўтара. Зьвяртаемся да тэксту Караткевіча: *заквасіў апошнюю жменьку мукі ды намазаў шкуру з мяздранага боку*. Атрымліваецца, праблема не ў Зянону і не ў аўтару, а ў перакладчыку. Правільны пераклад: *заквасил последнюю горсть муки и намазал шкуру с мездряной стороны* (гл. т. 2, с. 246: *Мездряная сторона шкуры*). Як тое і належыць спецыялісту – для апрацоўкі.

У апавяданьні «высакароднага лыцара» Багдана Роскаша знаходзім *Остались мы на нашей земле гостями и выселились, но чести не утратили*. Як можна застацца і выселіцца адначасова? Штосьці тут не так, бо потым шляхціц распавядае, як ён «*благородно пахал свое поле*». Праверым у Караткевіча: *Засталіся мы на гэтай нашай зямлі гасцямі і высіліліся, але гонару ня страцілі*. Магчымы дакладны перак-

лад: *Остались мы на этой нашей земле гостями и утратили могущество, но не честь.*

Паказальныя прыклады з іншых старонак: с. 80. – *с кольямі, топорами, аўт. – з дручкамі, пожагамі* (трэба *с кольямі, вертэламі*); с. 95. – *еще добавил, аўт. – яшчэ дабавіў раманеі* (трэба *еще добавил романеи*); с. 131. – *на четыре недели, аўт. – на чатыры нядзельныя імішы* (трэба *на четыре воскресные мессы*); с. 146. – *великоденную службу, аўт. – велікодную службу* (трэба *пасхальную службу*).

Пасья прачытаньня такога ў расейскага чытача можа скласьціся ўражаньне пра беларусаў як нейкіх недарэкаў, якія блукалі з *козьим чехлом и большой дудой*, нават у XVI ст. таўкліся, мабыць, вакол вогнішча, як статак, і выкрыквалі нейкія гартаньня *ритуальные песнопения*, мазалі пашкоджаную шкуру рошчынай невядома навошта, проста пілі нейкія вадкасьці, потым наведвалі ў дадатак якіясьці незразумелья *великоденные службы*. Што тут ужо казаць пра нейкую там сярэднявечную дзяржаву?

* * *

Цяпер пра тое, як перакладчык выкарыстоўвае магчымасьці «великой и могучей» рускай мовы. На жаль, і тут ня ўсё ў парадку.

Пачнём з таго, што А.Сурнін недаравальна мала выкарыстоўвае кароткія прыметнікі ў ролі выказніка, якія зьяўляюцца яскравай асаблівасьцю рускай мовы. Згодзімся, што аўтарская характарыстыка вайта Цыкмуна Жабы на с. 43 гучала б па-руску больш натуральна ў наступным выглядзе: *Он богат, как холера, и силен, как чума* (у тэксьце *Он богатый, как холера, и сильный, как чума*) або словы дудара на с. 59: *Это мы глупы, как дорога* (у тэксьце *Это мы дурные, как дорога*). Аналагічны прыклад і з дзеяпрыметнікамі на с. 12: *почему у него лоб разбит* (у перакладзе – *разбитый*).

Перакладчык нібы не заўважае (або не разумее прычыны) амаль поўнай адсутнасьці ў беларускамоўным тэксьце пабочнага слова *канечне* і на месцы пашыранага ў Караткевіча *вядома* ў асноўным выкарыстоўвае *известно*. Больш прымальна па-руску: с. 17 – *Дело веры требует жертв, – уклончиво заметил епископ. «Конечно»* (а не «*Известно*») або с. 115 – *«Конечно, мерзко», – согласился Жаба* (а не «*Известно, мерзко*», – *согласился Жаба*).

Узьнікаюць шматлікія пытаньні і адносна неабгрунтаванага зьмешваньня злучальных словаў *который* і *какой* у даданных азначальных частках складаназалежных сказаў. Так, на с. 13 чытаем: *о слухах, какие ходили*, стылістычна больш правільна – *о слухах, которые ходили*, бо, паводле заўвагі вядомага расейскага мовазнаўцы Д.Разенталя, *какой* «вносит добавочный оттенок уподобления, сравнения, качественного или количественного подчеркивания». Не выкарыстоўваюцца магчымасьці рускай мовы па ўтварэньні дзеяпрыметных зваротаў замест даданных азначальных сказаў з злучальным словам *что* ў беларускай мове, якое пры перакладзе (*что*) надае сказам стылістычна зьніжаную афарбоўку: с. 16 – *Тот, что ехал впереди, достал...* (лепш *Едуций впереди достал...*); с. 28 – *через дьяволов, что вылетели у них изо ртов*; (лепш *через дьяволов, вылетевших у них изо ртов*).

Перакладчык часам ня здольны выкарыстаць багатыя сінанімічныя магчымасьці рускай мовы. Для пацьвярджэньня толькі два прыклады з перакладу фраземаў: с. 20. – *Ваша правда* (лепш – *Вы правы*); с. 135 – *Что такое?* (лепш – *В чем дело?*).

Вока раз-пораз спыняецца на ўжываньні назоўнікаў *дверь* і *грудь*. Хоць яны могуць мець у рускай мове множны лік, але гэтыя формы звычайна абумоўленыя кантэкстам (нагадаем, што ў беларускай мове *дзьверы* і *грудзі* – множналікавыя назоўнікі). У сказе на с. 132: *На Пивной бросался от дверей к дверям Зенон* і ў фразе на с. 108: *в отверстие у дверей пыточной* неабходна было б выкарыстаць адзіночны лік: *от двери к двери* і *у двери*. Выклікае нязгоду множны лік у сказе пры апісаньні

знешнасьці Марыны Крывіц на с. 18: *с высокими небольшими грудями*, больш натуральна гучала б *с высокой небольшой грудью*, і, мяркуюем, у ніводнага рускамоўнага чытача ня ўзьнікне сумненьня наконт таго, што *грудей* усе ж такі дзье.

Няма аднастайнасьці ў перакладзе лексемаў *усьмешка* і *ўсьміхнуцца*: частая іх замена на рускія *усмешка*, *усмехнуться* парушае сямантыку і стылістыку адпаведных фразеў. Паводле «Словаря...», т. 4, с. 520: «УСМЕШКА. Улыбка, обычно с оттенком иронии, насмешки, недоверия и т. п.» (тое ж паўторана і ў дачыненні да дзеясловаў). Беларуска аўтары дзеля перадачы разнастайных нюансаў (менавіта гэтага *оттенка*) *усьмешкі* і *ўсьміхнуцца* выкарыстоўваюць цэлы арсенал прыёмаў. Параўнаем: с. 20: «Так», – *усмехнулась она* (аўт. «Так» – *ўсьміхнулася яна*); *змеистой, еле уловимой усмешкой* (аўт. *зьмяістай, ледзь улоўнай усмешкай*); с. 21: *улыбнулся Лотр* (аўт. *ўсьміхнуўся Лотр*); с. 108: *Братчик невесело усмехнулся* (аўт. *Братчык нявесела ўсьміхнуўся*), *с искусной улыбкой* (аўт. *з воцатнай усмешкай*) і інш.

Не прадумана перакладчыкам выкарыстаньне пабочнага слова *видать* (беларус. *відаць*). У рускай мове гэта лексема стылістычна абмежаваная (гл. т. 1, с. 173: «ВИДАТЬ². Разг.»). У беларускай мове да *відаць* стылістычная памета адсутнічае. Але А. Сурнін выкарыстоўвае *видать* ня толькі ў мове персанажаў, але і ў аўтарскай плыні: с. 31: *следили, видеть* (аўт. *сачылі, відаць*), *снова, видимо* (аўт. *зноў, відаць*) – два прыклады з аўтарскай мовы.

Прааналізуем яшчэ некаторыя хібы, якія пацвярджаюць няўменьне перакладчыка захоўваць разнастайныя нормы рускай мовы.

С. 5. – *ограбление чудотворной из Гродно в Частогов относят*. Аўтарскі тэкст: *рабунак Цудатворнай з Вільні ў Частогоў адносяць*. Няўдалы выбар аддзеяслоўнага назоўніка, які мае моцную сувязь з дзеясловам *ограбить* і яго кіраваньнем, выклікае ўспрыманьне *чудотворной* як нейкай установы, памяшканьня або царквы, а ня як абраз (магчыма, з-за няведаньня перакладчык выкарыстаў і малую літару). Правільны пераклад: *грабёж (альбо кражу) Чудотворной из Гродно в Частогов относят*.

С. 7, 33, 118, 606 і інш. – *скачет как шальной, шальные глаза, шальной порыв, шальной топот*. У аўтарскім тэксце паўсюль – *шалёны*. Эпітэт *шальной* ня можа адносіцца да расейскіх лексемаў *порыв, топот* (т. 4, с. 699), як у беларускай мове *шалёны* да *парыву, пошчаку*. Тут *шалёны* неабходна было перакласьці *яроствный, неукротимый* і пад.

С. 20. – *Худой, поджарый, с пронзительным умным взором серых глаз, он был даже симпатичен и этим взором...* Аўтарскі тэкст: *Худы, надборысты, з пранізьлівым розумам у шэрых вачах, ён быў нават прыемны і гэтымі вачыма...* У перакладзеным сказе плеанастычна спалучаньня аднолькавыя характарыстыкі каптана (т. 3, с. 187: «ПОДЖАРЫЙ. Худощавый...»). Безумоўна, *надборысты* павінна было б быць перакладзена як *подобранный, подтянутый* (т. 3, с. 204).

С. 32. – *злodeя поймают*, у аўтара – *злodeя спаймаюць*. Зьменены сэнс выказваньня з-за няўменьня разьмяжоўваць міжмоўныя амонімы *злудзей* і *злодий* з рознымі націскамі. Павінна быць: *вора поймают*.

С. 120. – *на скрещении улицы*, у аўтара – *на скрыжаваньні вуліц*. Выкарыстаньне перакладчыкам адзіночнага ліку назоўніка *улица* выклікала бязглузьдзіцу ў рускім тэксце (гл. т. 4, с. 121).

С. 606. – *и обрушил ее [стену] вовне, на склон*. Аўтарскі тэкст: *і абурью яго [мур] вонкі, на схіл*. Немагчыма лексічная спалучальнасьць дзеяслова *обрушить* з прыслоўем *вовне*, асабліва пры наяўнасьці адасобленай акалічнасьці *на склон*. *Вовне* адказвае на пытаньне *где (находиться, прятаться)* і пад.), а ў сказе *обрушить* – *куда?* Правільны пераклад: *и обрушил ее наружу, на склон*.

* * *

На асобных старонках рускамоўнага тэксту складваецца ўражаньне, што А.Сурнін не разумее сэнсу арыгіналу і робіць адвольны пераклад, цалкам зьмяняючы сэнс словаў аўтара. Аднак гэта ўжо ніякім чынам не Караткевіч, а штосьці іншае (або хтосьці іншы).

Вось некаторыя найбольш красамоўныя прыклады.

С. 7. – У эпіграфі: *Легенда Коричневых островов*. Аўтарскі тэкст: *Легенда Карычных астравоў*. Недакладнасьць у перакладзе, хаця слоўнік падае і гэта слова (т. 2, с. 104). Правільны пераклад: *Легенда Коричных островов*.

С. 28. – *С каждым днём всё больше их* [мышей] *в город прибывает*. Аўтарскі тэкст: *У горадзе іх з кожным днём прыбывае*. Зьмяненне структуры сказа выклікала і зьмяненне ў значэньні дзеяслова: *прыбываць* (павялічвацца) – *прыбываць* (пріходзіць, прыезжаць). Правільны пераклад: *В городе их с каждым днём прибывает* (гл. прыклад у т. 3, с. 392: «*Когда он вернулся, людей прибыло*. Леонов. Вор»).

С. 30. – эпіграф з Кіплінга: *И чем долгие твой кашель // Тем дольше тебе прожить*. Перад рускамоўным чытачом паўстае абгрунтаванае пытаньне: ці мае рацыю Кіплінг так сьцьвярджаць, па логіцы павінна было б быць наадварот – даўжэйшы кашаль скарачае жыцьцё. Зьвернемся, аднак, да эпіграфу ў падачы Караткевіча: *И чым даўжэйшы твой кашель, // Тым болей табе пражыць*. Вось як яно атрымліваецца. Перакладчык зрабіў аўтара недасьведчаным чалавекам (Гэта Караткевіч – недасьведчаны?! Нават рука дрыжыць падчас набору такога!). Правільны пераклад: *И чем длиннее твой кашель // Тем дольше тебе прожить* (т. 2, с. 117: «КОШЕЛЬ. 2. Устар. То же, что и кошелек»).

С. 31. – *туринские... купцы*. Аўтарскі тэкст: *торуньскія... купцы*. Прычына памылкі – няведаньне перакладчыкам геаграфіі суседняй Польшчы (г. Торунь), якая ў той час была ў канфедэрацыі з Вялікім Княствам... Трэба: *торуньские... купцы*.

С. 33. – *лохматый, худой, как овца*. Адразу думаеш: няўжо ў Караткевіча авечка асацыюецца яшчэ і з худзізнай і калі так, то чаму? Правяраем у аўтарскім тэксце: *калматы, худы, як віца*, таму параўнаньне перакладчыка ўзятае з неба ад неразуменьня, што ж такое *віца*. Павінна было б быць у перакладзе: *лохматый, худой, как палка* (лібо *шест*, лібо *вица* і інш.).

С. 35. – *первый этаж крайнего восточного нефа отвели под палаты для благородных гостей и склады оружия*. Ужо пры чытаньні ўзьнікае сумненьне, што ў замку *палаты* былі побач з складамі. З гэтым можна было б згадзіцца, каб не было аўтарскага тэксту: *у першым паверсе крайняга ўсходняга нефа былі цяльніцы для радавiтых і склады зброi*. Высновы рабіце самі...

С. 39. – *Пальцы епископа... дергали клетку*. Размова, як вы зразумелі, ідзе пра суд над мышамі, таму цяжка паверыць, каб біскуп калашмаціў клетку падчас выступу з абвінавачаньнем. Правяраем аўтарскі тэкст: *Бискупавы пальцы... торкалі ў клетку*. Правільны пераклад: *Пальцы епископа... тыкалі в клетку* (гл. т. 4, с. 432).

С. 42. – *Лицо... но при этом глупое, как свиная левая ляжка*. Аўтарскі тэкст: *Твар... толькі што дурны, як свiная левая шiнка*. Перакладчык павiнен быў зразумець, што *ляжка* і *шiнка* адрозьніваюцца хаця б тым, што другая прыгатаваная для ўжываньня, таму ў параўнаньні павiнна быць *как свиной левой окорок*.

Ня ведаючы і не даведаўшыся, што ж такое *пратэса* (*хоругвь*), А.Сурнін на с. 78 выкарыстоўвае *идолов сатанинских* (аўт. *пратэсы сатанiнскія*), а на с. 82 – *статуи*.

Іншыя прыклады возьмем без каментарыяў, каб даць магчымасьць чытачу ацаніць «творчую фантазію» перакладчыка падчас працы з раманам.

Стар.	Пераклад	Аўтарскі тэкст	Правільны пераклад
9	<i>чтоб видели величие</i>	<i>каб ведалі веліч</i>	<i>чтобы знали величие</i>
9	<i>теши никчёмное</i>	<i>цешачы марную</i>	<i>утешая праздную</i>
9	<i>только без клыков(!)</i>	<i>толькі без поўсьці</i>	<i>только без шерсти</i>

- 12 *крики испуга(!)* *крыкі деляка* *крики козодоя*
 13 *наболтал тут* *наблытаў тут* *напутал тут*
 14 *как пыль* *як порах* *как порох*
 14 *мышинных... мулах(!)* *мышастых... мулах* *мышастых... мулах*
 15 *еловые – полесские* *елянцовыя – палескія* *еленцовые – полесские*
 16 *карандашиками (!)* *пэндзлікамі* *кисточками*
 17 *изящный костёлик* *сьпічасты касьцёлік* *островерхий костёлик*
 23 *обиделся монах* *абурьўся манах* *возмутился монах*
 24 *плетью и (!)* *плёткамі ды* *сплетнямі да*
 26 *размером и строфой (!)* *дольнікам і цэзурай* *дольником и цезурой*
 27 *безрадостным... светом* *бязьлітасным... сьвятлом* *беспощадным... све-*
том
 32 *жарит каравай (!)* *жарэ каравай* *жрёт каравай*
 33 *вода... лила* *вада... цурчала* *вода... журчала*
 45 *ухает маслобойка* *вухае васкабойка* *ухает воскобойка*
 46 ² *Купа – долг* ² *Пазька* ² *Купа – ссуда*
 53 *в сентябре (!)* *у лістападзе* *в ноябре*
 53 *золотистая пыль* *залацісты пылок* *золотистая пыльца*
 74 *отдельных* *самотных* *уединенных*
 76 *блюдец клубники (!)* *сподак суніц* *блюдце земляники*
 77 *дурень ты... (!)* *дулеб ты...* *дулеб ты...*
 77 *по лестницам* *на сходах* *по ступеням*
 94 *елейным голосом* *яловым голосом* *еловым голосом*
 97 *маленькие бульбочки (!)* *маленькія бурбалкі* *маленькие пузыри*
 98 *над этими мещанами* *над гэтымі мясцінамі* *над этими местами*
 99 *у колодца* *ля крыніцы* *у родника*
 100 *как китайский графит(!)* *як кітайскі атрамант* *как китайские чернила*
 110 *белые (!)* *ляднікі* *лядники (от льда)*
 117 *древних предков* *старажытных прарокаў* *древних пророков*
 260 *от интереса к* *ад цікаўнасці да* *от любопытства к*
 561 *смазливый верзила (!)* *прыгажун боўдзіла* *красивый оболтус*
 605 *хлестнуло воздухом* *хістанула наветрам* *покачнуло воздухом*
 607 *небывалое воодушевление* *небывалае захапленне* *небывалое восхищение*
 606 *деревянные сооружения* *драўляныя рыштаваньні* *деревянные леса*
 609 *безмятежным нивам* *бязьмежным нівам* *безграничным нивам*

* * *

На заканчэньне дасьледаваньня асаблівасьцяў перакладу раману прапануем ча-
 тыры прыклады, якія нібы ставяць тлустую кропку перад канчатковымі высновамі.

Першы. На с. 144 знаходзім наступны сказ: «*Капюшон его [Яна Катка] хитона был похож на монашеский, широкий, в складках, и в этом капюшоне, как в глубокой миске, лежала правильно-круглая голова с жидкими, в несколько кудрявых волос, усам-*». Выклікае недаўменьне тое, якім чынам галава Яна магла знаходзіцца ў капюшоне, бо звычайна ён ускідваецца на галаву (ззаду прымацоўваецца да каўняра). Магчыма, манаскі капюшон мае нейкі своеасаблівы крой? Неабходна ўдакладніць у Караткевіча: «*Каўнер ягонага хитона быў падобны на манашы, шырокі, у складках, і ў гэтым каўняры, нібы ў глыбокай місе, ляжала правільна-круглая галава з рэдкімі, у некалькі кучаравых валасоў, вусамі*». Каментарыі, як кажучь, залішня.

Другі. На с. 607 чытаем: *каким говорят, отсекая всю свою предыдущую жизнь.* Аўтарскі тэкст: *якім гавораць, адсякаючы ўсё сваё папярэдняе жыцьцё, а можа, і*

ўвогуле абрываючы ніць гэтага жыцця. Выкідваньне асобнай вобразнай часткі сказа нічым не апраўданае, зьмяняе цэласнае ўспрыманьне імпліцытных складнікаў, асабліва калі пры гэтым размова ідзе пра важныя рэчы (тон, якім гавораць, адракаючыся ад папярэдняга жыцця, усё ж іншы, якім гавораць, зусім адракаючыся ад жыцця). Неабходна аднаўленьне канца сказа: *каким говорят, отсекая всю свою предыдущую жизнь, а может, и вообще обрывая нить этой жизни*.

Трэці. С. 613. – *Как один друг говорил: «В водке лик свой искупав, Фома-шляхтич задремал»*. Аўтарскі тэкст: «У гарэлку ўткнуўшы лыч, задрамаў *Фома-шляхціч*». Нічым не апраўданае зьмяненне стылістычнай афарбоўкі беларускага *лыч* (*груб.*) на расейскае *лик* (*высок.*). Перакладчык, аднак, спрабуе ўзнавіць па-руску жарт Рыгора Барадуліна, напісаны для самога аўтара рамана. Крыху не дацягнуў, а можна было б, напрыклад, сказаць так: «В водке *рыло* искупав, *Фома-шляхтич задремал*».

Чацьвёрты прыклад з апошняй, 614-й старонкі: *Широко, ровно ложилось в борозду зерно*. Аўтарскі тэкст: *Широка, роўна клалася ў ралью зерне*. Няправільны пераклад рэалію земляроба: хіба зерне кладзецца ў баразну? І тут выяўляецца, сьвядомая ці несьвядомая, непавага да працы і селяніна, і пісьменьніка (трэба: *ложилось в пашню зерно*). Няўжо сам Караткевіч – «добры прадстаўнік Сьвятога Духу ў рамане» (поводзе трапнай метафары перакладчыка) мог так адносіцца да свайго Хрыста – Юрася Братчыка, што на апошняй старонцы паказаў яго няздарам? Ды не, пісьменьнік любіў свайго героя і быў часткаю яго.

Калі прайсьціся па ўсіх старонках рамана, можа атрымацца не рэцэнзія, а новы пераклад твору. Зазначым толькі, што тут прыведзена, так бы мовіць, толькі надводная частка айсберга з памылкаў, выяўленых у перакладзе «Хрыста» на рускую мову. Абмяжумся, тым ня менш, вышэйказаным.

* * *

Імкненьне зрабіць рускамоўны пераклад рамана Уладзіміра Караткевіча «Хрыстос прыязмліўся ў Гародні» можна толькі ўхваліць. Перакладчык, аднак, не разьлічыў свае сілы, можна сказаць, перакладаў так-сяк нажасяк, і ў выніку атрымаўся не раман Караткевіча па-руску, а пародыя на твор. Недакладнасьці, неадпаведнасьці ў перакладзе беларускіх словаў і выказаў, стылістычныя хібы, пропускі словаў, частак сказаў і цэлых сказаў падчас перакладу класікі недапушчальныя. Такі пераклад «Хрыста» абражае нацыянальныя пачуцьці беларуса, ганьбіць добрае імя Уладзіміра Караткевіча і нібы здэкеуецца з яго прыхільнікаў – тых, хто меў шчасьце чытаць раман па-беларуску.

Крый Божа, калі хто-небудзь, як ужо здаралася з творамі Васіля Быкава і самога Караткевіча, пачне перакладаць «Хрыста» з рускага перакладу на больш далёкую мову. Можа атрымацца не пародыя на раман, а зусім новы твор, на якім сорамна будзе ставіць прозьвішча аўтара.

Наколькі нам вядома, уладальніца аўтарскіх правоў – пляменьніца Караткевіча Алена Сінькевіч не давала згоды на друкаваньне рамана «Хрыстос прыземліўся в Гродно» па-руску (зь'явіўся яе ліст у друку і ў Інтэрнэце). Дык што рабіць патэнцыйным чытачам рускамоўнага перакладу? Застаецца адно: патрабаваць ад выдавецтва «Амфора» зьняць «Хрыста» з продажу, таму што гэты своеасаблівы «інтэлектуальны» прадукт парушае правы спажываўца на якасны тавар.

Але ня ўсё так проста. Вось калі б у кнізе адрываліся старонкі, выявіўся друкарскі брак, была няякаснай вокладка або папера, вам бы абавязкова памянлі кнігу або вярнулі грошы. У нашым канкрэтным выпадку гэта не спрацоўвае. Таму існуе наступны сродак – байкот. Проста не купляць «амфараўскага» выданьня ў Сурнінавым перакладзе! Чытайма Караткевіча па-беларуску!

Але чым сучасныя падманутых рускамоўных чытачоў па-за межамі Беларусі?!

.....